

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş: 30.01.2018 ✓Accepted/Kabul: 22.02.2018

DOI: 10.30794/pausbed.424890

Araştırma Makalesi/ Research Article

REEL KURUN İHRACAT PERFORMANSINA ETKİSİ: DENİZLİ ÖRNEĞİ

Latif ÇAKMAK*, Sevcan GÜNEŞ**, Birgül CAMBAZOĞLU***

Özet

Son zamanlarda dış ticarete katma değeri yüksek mal ihracatının artırılabilmesi için girdi ithalat bağımlılığının azaltılabilmesi gerekliliği vurgulanmaktadır. Bunun için ulusal bazda dış ticaret yapısının analizinin yanı sıra il bazında ihracat yapısının dinamiklerinin anlaşılması önemlidir. Bu doğrultuda, söz konusu çalışmayla amaçlanan 2006:01-2016:12 dönemi için; sektörler bazında Denizli ilinin ihracatında önemli paya sahip 11 sektörün (%96) reel kur değişimlerinden etkilenip etkilenmediğinin Kónya Panel Nedensellik ve Dumitrescu – Hurlin Panel Nedensellik testleriyle ortaya koyulmasıdır. Elde edilen sonuçlar Denizli ilinin dış ticaretinde tekstil sektörünün yüksek bir yoğunluğu olduğu ve bu sektördeki kümelenmenin ölçek ekonomisi yarattığı ancak sermaye yoğun sektörlerden otomotiv, kimya ve makine endüstrilerinin Denizli’de rekabetçi olmadığını göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Denizli, Reel efektif döviz kuru, Dış ticaret, Panel nedensellik testleri.

THE EFFECT OF REEL EXCHANGE RATE ON EXPORT PERFORMANCE: CASE FOR DENİZLİ

Abstract

It has been emphasized recently that the import dependency of export should be reduced in order to increase value added in export goods. It is necessary to understand and analyze the structure export at the provincial basis as well as the analysis of national basis. In this context, this study is aimed to analyze whether or not changes in reel exchange rate affects 11 sectors which have significant share in exports of Denizli (%96) for the period from 2006: 01 to 2016: 12 by employing Kónya Causality and the Dumitrescu - Hurlin Panel tests. According to results of this study, Denizli has a high concentration ratio in production and export of the textile and the existence of cluster in textile creates economies of scale. However the capital-intensive sectors such as the automotive, chemical and machinery industries are not competitive in Denizli.

Keywords: Turkey, Denizli, Real effective exchange rate, Foreign trade, Panel causality tests.

*Uzm., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, İSTANBUL.

e-posta: latif.cakmak@izu.edu.tr

**Doc. Dr., Pamukkale Üniversitesi, İİBF Kınıklı Kampüsü A Blok DENİZLİ.

e-posta: sgunes@pau.edu.tr

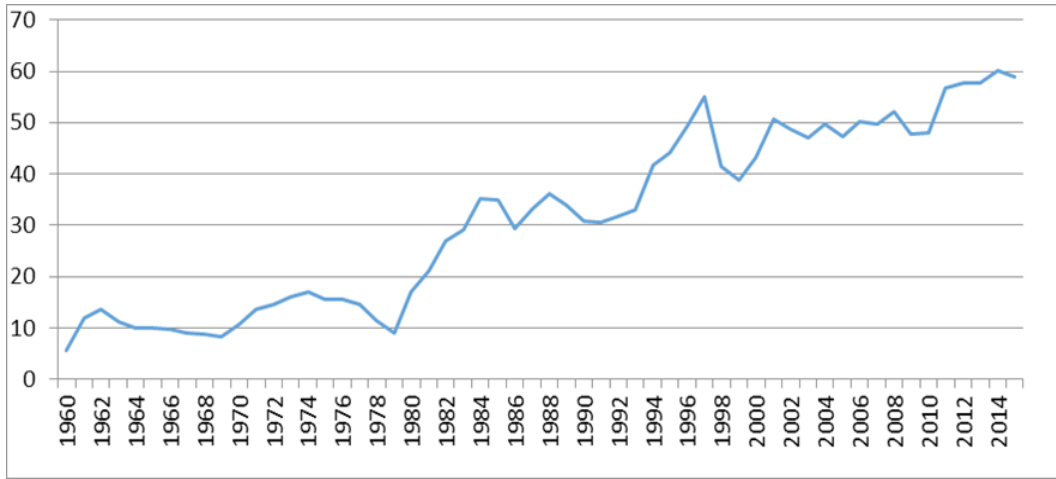
***Dr. Öğretim Üyesi, Adnan Menderes Üniversitesi Söke İşletme Fakültesi, AYDIN.

e-posta: birgul.cambazoglu@adu.edu.tr

1. GİRİŞ

1980'lerden itibaren etkisini daha hissettiren küreselleşme akımıyla, ülkeler özellikle de Türkiye, yabancı sermayeye kapılarını açmış ve daha dışa açık ekonomi politikaları izlemiştir. Gelişen bu süreç neticesinde dünya ekonomileri birbirlerine daha bağımlı hale gelmiştir. Şekil 1'de görüldüğü üzere, Türkiye'nin yıllar itibariyle dış ticaret hacminin milli gelirdeki payı giderek artmıştır. İhracatta dayalı büyüme modeli ile atılan liberalleşme adımları Türkiye'nin dış ticaret hacminin milli gelirdeki payının giderek artmasına ve böylelikle dış gelişmelere daha duyarlı hale gelmesine sebep olmuştur. Bu çerçevede Türkiye'nin dışa açıklık oranı değinmek önem arz etmektedir. Türkiye'nin 2015 ve 2016 yılı itibariyle dışa açıklık oranı sırasıyla % 49 ve % 46 düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu oranlar, Türkiye'nin ekonomik bazda dışsal ekonomik gelişmelere duyarlı olduğunu göstermektedir.

Şekil 1. Türkiye'nin Yıllar İtibariyle Dışa Açıklık Oranı (Toplam Dış Ticaret/GSYİH)

Kaynak: OECD, 20.12.2017.

Türkiye'nin dış ticaret hacminin yıllar itibariyle artış göstermiş, fakat ithalat artış hızı ihracat artış hızına kıyasla daha fazla olmuştur. Bu durum, süregelen bir cari açık problemi yaratmıştır. 2014 yılında Dünya ihracatı değer bazında % 0,9 büyürken, Türkiye ihracatı değer bazında % 3,8 büyümüştür. Türkiye'nin dünya ticaretinden aldığı pay % 0,86 seviyesindedir. 2015 yılında ise, küresel ticaret hacmi % 10,8 gerilerken, Türkiye'nin ihracatı hacmi % 8,7 gerilemiştir. Dolayısıyla, Türkiye'nin küresel ihracattan daha fazla pay alabilmesi için hem hali hazırda sattığı mal ihracat hacmini hem de katma değeri yüksek mal üretimini ve bu malların ihracatını artırması gerekmektedir. Böylelikle daha yüksek ihracat hacmine ulaşması mümkün olabilir. 2015 yılı Türkiye yüksek, orta ve düşük teknoloji ürün ihracatının toplam ihracat içindeki payı sırasıyla % 3,7, % 61,3 ve % 35 düzeyindedir. Bu durum Türkiye'nin ihracat potansiyelini artırabilmesi için ihracat yaptığı mal grubunun daha sofistike ürünler içermesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Türkiye'nin ihracatta lider sektörler incelendiğinde, otomotiv, makine, kimyevi maddeler ve mamulleri, elektronik, hazır giyim ve konfeksiyon, demir ve demir dışı metaller, çelik, tekstil ve hammaddeleri, hububat bakliyat ve yağlı tohumlar ve mamulleri sektörleri olduğu görülmektedir.

Küresel ortamında rekabet olgusu, ulusaldan daha yerele kayma eğilimine girmiştir. Ülke genelindeki rekabetçiliğin ötesinde kent seviyesinde rekabet algısı, artık şehirlerin rekabet güçlerine odaklanmayı zorunlu kılmaktadır (İl İl Dış Ticaret Potansiyeli Raporu, 2011: 22). Tablo 1'de de görüldüğü üzere, 2001 yılına kıyasla 2015 yılında il bazında İstanbul ilinin ihracat payı azalmış olmasına rağmen İstanbul ili yine de toplam ihracatın yarısında fazlasını (%53,5) gerçekleştirmiştir. İhracatta ilk 10'da yer alan illere bakıldığında, 2001 yılına kıyasla 2015 yılında Kocaeli, Mersin, Hatay ve Gaziantep illerinin toplam ihracat payının arttığı; İstanbul, Bursa, İzmir ve Denizli illerinin payının ise gerilediği görülmektedir. Denizli ilinin 2015 yılı toplam ihracattaki payı %1.6 düzeyinde ve iller arasındaki sıralaması 7'dir. İstanbul'daki yüksek konsantrasyona rağmen Denizli de ihracat pazarında önemli iller arasında yer almaktadır.

Tablo1. Türkiye İhracatında İlk 10 İl

SIRA NO	ŞEHİR	2001	PAY (%)	2015	PAY (%)
1	İSTANBUL	17.630	56,3	77.013	53,5
2	BURSA	3.098	9,9	8.644	6,0
3	İZMİR	2.740	8,7	8.303	5,8
4	ANKARA	1.533	4,9	7.370	5,1
5	KOCAELİ	991	3,2	7.022	4,9
6	GAZİANTEP	580	1,8	6.322	4,4
7	DENİZLİ	550	1,8	2.324	1,6
8	ADANA	423	1,3	1.926	1,3
9	MERSİN	372	1,2	1.831	1,3
10	HATAY	354	1,1	1.827	1,3
İlk 10 İl Toplamı	28.270	90,2	122.582	85,2	
Genel Toplam	31.334	100,0	143.844	100,0	

Kaynak: İhracatın Yıllar İçinde Gelişimi Raporu: 2001-2015, 2016.

Denizli'nin 2016 yılı toplam ihracatının % 96'sını oluşturan 11 sektörün (Çelik; Demir ve Demir Dışı Metaller; Elektrik Elektronik ve Hizmet; Hazır giyim ve Konfeksiyon; Hububat Bakliyat, Yağlı Tohumlar ve Mamulleri; Kimyevi Maddeler ve Mamulleri; Madencilik Ürünleri; Makine ve Aksamları; Mobilya, Kâğıt ve Orman Ürünleri; Su Ürünleri ve Hayvansal Mamuller; Tekstil ve Hammaddeleri) Türkiye bazında toplamında ihracat performansına bakıldığında; söz konusu sektörlerin, Türkiye'nin toplam ihracatının sadece % 60'ını oluşturduğu görülmektedir. Bu durum Türkiye ile Denizli ilinin ihracat kompozisyonunun birbirinden farklı olduğunu göstermektedir.

Tablo 2 incelendiğinde; Denizli ilinin ihracat ve ithalat rakamları, küresel konut krizine kadar olan dönemde yüksek hızla artmış ve kriz döneminde ise sert bir düşüş yaşamıştır. Denizli ili, krizi izleyen yıllarda toparlanma eğilimi göstermiş olmasına rağmen son 2 yılda ihracat performansını arttırmakta güçlük çektiği görülmektedir.

Tablo 2. Denizli'nin Yıllar İtibariyle İthalat ve İhracat Rakamları (2002-2017)

Yıl	İhracat	İthalat	Net Dış Ticaret
2002	680 541	319 334	361 207
2003	866 093	476 042	390 041
2004	1 196 291	489713	706 578
2005	1 415 355	720 875	694 480
2006	1 635 422	1 012 591	622 831
2007	2 010 063	1 376 425	633 638
2008	2 196 710	1 634 676	562 034
2009	1 587 500	1 146 484	441 016
2010	2 127 923	1 730 988	396 935
2011	2 639 582	2 262 650	376 932
2012	2 622 545	2 262 295	360 250
2013	2 741 457	2 208 190	533 267
2014	2 815 481	2 176 670	638 811
2015	2 516 246	1 902 001	614 245
2016	2 403 335	1 666 338	736 997
2017	2 436 749	1 829 249	607 500

Kaynak: TÜİK, 30.05.2017.

Denizli yıllar itibariyle dış ticaret fazlası veren bir il olmakla birlikte ihracat ve ithalatı arasındaki korelasyon çok yüksek düzeydedir. İlâveten, dış ticaret görünümünün, Türkiye genelinden farklı olarak pozitif bir görünümü sahip olması, yani ihracat oranının ithalat oranından yüksek olması, önem arz etmektedir. Şöyle ki, ihracatın, ithalata bağımlılık derecesi yüksek olan üretim ile gerçekleşiyor olması, ülkesel bazda ve il düzeyinde yaratılan katma değer düşmesine sebep olmaktadır. Aynı zamanda yüksek ithal girdi ile üretim yapılması kurlardaki değişimlerin fiyata geçiş etkisini artırmaktadır. Bu durumda yerli paranın değerinin azalması normal koşullarda mal ve hizmet ihracat fiyatının görece olarak ucuzlaşması ve dolayısıyla ihracat hacminin arttırmasına yol açması beklenmektedir. Ancak ihracatçının ithal girdi kullanıyor olması durumunda ise, ihracatçının fiyat avantajından yarar sağlaması mümkün olmamakla birlikte dış satış performansını da arttırmamaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında Denizli ilinin önemi daha net görülmektedir. İlâveten, çalışmanın üçüncü bölümünde reel kur değişimlerinin ihracata etkisi olup olmadığı yukarıda değinilen açıklamalar ışığında araştırılmıştır.

Bu çalışmanın amaçlanan; sektörler bazında Denizli ilinin ihracatında önemli paya sahip 11 sektörün (Çelik, Demir ve Demir dışı Metaller, Elektrik Elektronik Hizmet, Hazır Giyim ve Konfeksiyon, Kimyevi Maddeler ve Mamulleri, Madencilik, Makine ve Aksamları, Mobilya Kâğıt ve Orman Ürünleri, Su Ürünleri ve Hayvansal Mamüller ve Tekstil ve Hammaddeleri) kur değişimlerinden etkilenip etkilenmediğini analiz etmektir. Bu amaca yönelik olarak reel efektif kur endeksi verileri kullanılarak sektör ihracat değerleri arasında nedensellik ilişkisinin varlığı araştırılmıştır.

2. LİTERATÜR

Çalışmada reel efektif kur endeksi kullanılmasının sebebi, daha önce bahsedildiği üzere, ihracatta fiyat avantajının analiz etmeyi sağlayan önemli bir değişken olmasıdır. Bir ülkenin dış satım performansının artırılmasında fiyat en önemli faktördür. Uluslararası ticarete ise, ülkelerin iç fiyatlarından ziyade mal ve hizmetlerin görece fiyatları önem arz etmektedir. Bir ülkenin sattığı mal ve hizmetin görece olarak ucuz ya da pahalı olduğunu reel efektif kur düzeyi belirlemektedir. Eğer ülkenin reel efektif kuru değerli (değersiz) ise görece olarak sattığı mal ve hizmet de daha pahalı (daha ucuz) hale gelir. Bu bağlamda literatürde bu ilişkiyi analiz eden çalışmaların bulgularından örnekler verilmiştir.

Kemeç ve Kösekahyaoğlu (2015) yaptıkları çalışmada 1997:Q1 ile 2013:Q4 dönemleri arasında üçer aylık veriler kullanarak, Türkiye'nin dış ticaret verileri ile döviz kuru verilerini kullanarak Marshall-Lerner ve J eğrisi varsayımı etki-tepki fonksiyonunu VAR modeli ile test etmişlerdir. Çalışmadan çıkan sonuçlara göre; incelenen dönem için Marshall-Lerner şartı ve J eğrisi varsayımının geçerli olmadığını tespit etmişlerdir. Pirimbaev ve Oskonbaeva (2015) yaptıkları çalışmada 2000:Q1-2013:Q11 dönemini kapsayan aylık veriler kullanarak Kırgızistan'ın uluslararası ticaretinin temel belirleyicileri için reel döviz kuru, yurtiçi gelir ve para arzı parametrelerine sınır testine dayanan ARDL modeli uygulamışlardır. Çalışmanın sonucuna göre; uzun dönemde Marshall-Lerner varlığına, kısa dönemde ise J-eğrisinin geçerli olmadığı yönünde sonuçlara ulaşılmıştır.

Karamelikli (2016) yaptığı çalışmada döviz kurunun uzun ve kısa dönemlerde uluslararası ticaret dengesi üzerine etkilerini incelemiştir. Türkiye'nin uluslararası ticaret dengesini simetrik ve asimetric modeller ile analiz etmiştir. Çalışmada üçer aylık veriler 2003:Q1 ile 2015:Q2 dönemini kapsarken, aylık veriler 2003:Q1 ile 2015:Q10 aralığını kapsayan iki modelle çalışmıştır. Üçer aylık verilerle yapılan analiz neticesinde parametreler arasında eşbütünleşmeye ve J-eğrisine rastlanmamıştır. Ancak aylık veri seti ile oluşturulan modelin sonucunda, kısa dönemde simetrik, uzun dönemde ise asimetric bir ilişki ve eşbütünleşmenin varlığını tespit etmiştir. Hem aylık verilerle hem de üçer aylık verilerle yaptığı tahminlerde ise J-Eğrisinin varlığına rastlanmamıştır.

Bahmani - Oskooe ve Kutan (2006); Hırvatistan, Romanya, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Rusya, Kıbrıs, Polonya, Slovakya, Türkiye ve Ukrayna ülkelerinin ekonomilerine ait 1990:01–2005:07 yılları arasında içeren aylık veri setini kullanarak yaptıkları çalışmada, J eğrisinin varlığını eş-bütünleşme ve hata düzeltme modeli yaklaşımıyla tespit etmeye çalışmışlardır. Analizin neticesindeki bulgulara göre; Rusya, Bulgaristan ve Hırvatistan için J eğrisi varsayımının geçerli olduğunu ileri süren sonuçlara ulaşılmıştır.

Bal ve Demiral (2012) yaptıkları çalışmada Türkiye'nin Almanya ile gerçekleştirdiği ikili ticaretinde reel Avro kurundaki değişimler ile ticaret dengesindeki gelişmeler arasında kısa ve uzun periyottaki ilişkileri incelenmişlerdir. 2002:Q1-2012:Q9 dönemini içeren aylık veri setini kullanarak sırasıyla birim kök testleri, eş-bütünleşme teknikleri, vektör hata düzeltme modeli ve nedensellik testi uygulamışlardır. Vardıkları sonuca göre,

ticaret dengesinin reel döviz kuru esnekliğinin uzun dönemde pozitif ve kısa dönemde negatif değer almaktadır. Bu durum Marshall-Lerner'in kısa dönemde gerçekleşmediğine ve böylelikle J-eğrisi ayarlanma sürecinin geçerli olduğuna ulaşımlardır. Yenipazalı ve Güneş (2012) çalışmasında ise; Türkiye –AB 27 ülkesi ile 2003-2012 dönemini içeren analizlerinde J eğrisinin varlığına dair bir sonuç elde edemediklerini belirtmişlerdir.

Elde edilen bulgulara göre iller bazında döviz kuru ile ihracat performansını analiz eden tek ampirik çalışma olarak Aydiner'in (2016) çalışması bulunmuştur. TR 32 bölge kapsamında Aydın, Denizli ve Muğla illerinin 2002-2014 yılı verileri kullanılarak döviz kuru ve fiyat dalgalanmalarının toplam ihracat üzerine etkisi araştırılmıştır. Bu çalışma ile Denizli'nin diğer illere kıyasla bireysel etkisi en yüksek il olduğu; kur ve fiyat dalgalanmalarının toplam ihracatı olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Bu kısımda belirtilen ampirik çalışmalardan bazıları reel kur ile ihracat performansı arasındaki ilişkiyi doğrularken; bazıları ise bu ilişkiyi doğrulayamamıştır. Literatürde de yoğunlukla kullanılan nedensellik ilişkisinin varlığı, bundan sonraki bölümde Denizli ilindeki ihracatta lider 11 sektör ve reel döviz kuru için araştırılmıştır. Bu bağlamda önce uygulanan model anlatılıp, sonra uygulama sonuçları değinilmiştir.

3. MODEL VE UYGULAMA SONUÇLARI

Bu çalışmada Denizli ilinin en fazla ihracat yaptığı Hububat, Bakliyat, Yağlı Tohumlar ve Mamulleri, Ağaç Mamulleri ve Orman Ürünleri, Su Ürünleri ve Mamulleri, Kimyevi Maddeler ve Mamulleri, Tekstil ve Hammaddeleri, Hazır Giyim ve Konfeksiyon, Makine ve Aksamları, Elektrik-Elektronik, Demir Çelik Ürünleri, Demir ve Demir Dışı Metaller ve son olarak Madencilik Ürünleri ile TÜFE Bazlı Reel Efektif Döviz Kuru arasındaki nedensellik ilişkisi incelenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla 2006 Ocak – 2016 Aralık tarihleri arasındaki aylık verilerle çalışılmıştır. Denizli ilinin ihracat verileri için TIM (Türkiye İhracatçılar Meclisi)'in yayınlamış olduğu İller Bazındaki Sektör Rakamları verilerinden yararlanılmıştır. TÜFE Bazlı Reel Efektif Döviz Kuru için ise TCMB (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası)'den EVDS (Elektronik Veri Dağıtım Sistemi)'den faydalanılmıştır. Çalışmada kullanılan ihracat verileri ile TÜFE Bazlı Reel Efektif Döviz Kuru arasındaki rakamsal fark fazla olması nedeniyle seriyi doğrusal hale getirmek için ihracat verisinin logaritması alınmış ve böylece varyans stabilize edilmiştir. Çalışmada Dumitrescu – Hurlin Panel Nedensellik Testinden (2012) ve sektörel nedensellik analiz yapmaya olanak sağlayan Konya Panel Nedensellik testinden (2006) yararlanılmıştır.

Kullanılacak ekonometrik yöntemin tespiti için serilerin durağanlığı panel birim kök testleri yardımıyla incelenmiştir. Yapılan panel birim kök testi sonuçları aşağıdaki tablolar yardımıyla raporlanmıştır.

Tablo 3. LnDöviz Kuru Değişkeni İçin Panel Birim Kök Testi Sonuçları

Birim Kök Testi	Test İstatistiği	
	Düzyey	Birinci Fark
Levin, Lin & Chu	3.90823 (1.0000)	-19.8475 (0.0000)*
Im, Pesaran & Shin	0.44650 (0.6724)	-19.5290 (0.0000)*

Not: Parantez içerisindeki değerler olasılık değerlerini gösterirken, * ise serinin durağan olduğunu göstermektedir.

Döviz kuru değişkeni için yapılan panel birim kök testi sonuçlarına göre döviz kuru kullanılan her iki panel birim kök testi için düzeyde durağan olmadığı bulunmuştur. Serinin birinci farkı alınarak birim kök testleri tekrar yapılmış ve serinin birinci farkında durağan olduğu görülmüştür. Benzer şekilde ihracat değişkeni için yapılan panel birim kök testi sonuçlarına göre ihracat değişkeninin düzeyde farklı anlamlılık düzeylerinde seviyesinde durağan olduğu görülmektedir. Değişkenin birinci farkı alınarak birim kök testleri tekrar yapılmış ve serinin birinci farkında durağan olduğu görülmüştür.

Tablo 4. Lnİhracat Değişkeni İçin Panel Birim Kök Testi Sonuçları

Birim Kök Testi	Test İstatistiği	
	Düzyey	Birinci Fark
Levin, Lin & Chu	-1.56998 (0.0582)	-2.24364 (0.0124)*
Im, Pesaran & Shin	-1.30656 (0.0957)	-21.7330 (0.0000)*

Not: Parantez içerisindeki değerler olasılık değerlerini gösterirken, * ise serinin durağan olduğunu göstermektedir.

Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi araştırılması için serilerin birinci farkları alınmış ve fark serileri kullanılarak Dumitrescu – Hurlin Panel Nedensellik Testi yapılmıştır. Yapılan panel nedensellik testi sonuçlarına göre iki gecikme değerine göre de değişkenler arasında farklı anlamlılık düzeyinde bir nedensellik ilişkisine rastlanamamıştır. Bu analizde değişkenler arasındaki ilişki bir bütün olarak incelenmiş ve çift taraflı olarak nedensellik ilişkisine rastlanamamıştır.

Tablo 5. Dumitrescu – Hurlin Panel Nedensellik Testi Sonuçları

	<i>k=1</i>	<i>k=2</i>
Döviz Kuru \otimes İhracat	0.81062 (0.6395)	1.61662 (0.5042)
İhracat \otimes Döviz Kuru	0.41727 (0.1721)	1.07715 (0.1251)

Not: Parantez içerisindeki değerler anlamlılık değeridir. *k* ise gecikme uzunluğunu ifade etmektedir.

Daha sonra tüm sektörler için değişkenler arasındaki ilişkiyi ayrı ayrı inceleme imkânı sunan Konya Panel Nedensellik Testi yapılmış ve sonuçlar aşağıdaki tablolarda raporlanmıştır. Yukarıdaki bakıldığında yapılan nedensellik testi sonuçlarına göre %1 anlamlılık seviyesinde Hububat, Bakliyat, Yağlı Tohumlar ve Mamulleri ile Tekstil ve Hammaddelerinde Döviz Kurundan İhracata doğru nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Tablo 6. Döviz Kuru ile İhracat Verileri Arasındaki Konya Panel Nedensellik Testi Sonuçları

		<i>H₀: Döviz Kuru, İhracat'ın nedeni değildir.</i>		
		<i>Bootstrap Kritik Değerler</i>		
Ürünler	<i>Wald İst.</i>	<i>%1</i>	<i>%5</i>	<i>%10</i>
Hububat	13.678775*	8.44568	4.71697	3.36972
Su Ürünleri	6.1296659**	7.88688	4.58804	3.22030
Ağaç Mam.	6.1758508**	7.71281	4.41539	3.17828
Teks. Ham.	9.2526781*	8.41652	4.69618	3.39439
Kimy. Mad.	7.4118901**	7.51460	4.32700	3.04927
Hazır Giy.	0.5264091	8.12705	4.49591	3.13327
El. Elekt.	5.9264515**	7.01794	4.23555	2.96336
Mak. Aks.	2.1806973	6.98545	4.12980	2.90202
Dem. Met.	0.0174828	8.28008	4.86435	3.40739
Demir Çel.	0.0437135	7.78714	4.36759	3.08763
Maden. Ür.	7.7027733**	7.77995	4.48855	3.16867

Not: *, **, ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde sıfır hipotezinin reddedildiğini göstermektedir.

Su Ürünleri ve Mamulleri, Ağaç Mamulleri ve Orman Ürünleri, Tekstil hammaddeleri, Kimyevi Maddeler ve Mamulleri, Elektrik ve Elektronik ile Madencilik Ürünleri için ise Döviz kurundan ihracata doğru %5 anlamlılık seviyesinde bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Hazır Giyim ve Konfeksiyon, Makine ve Aksamları, Demir ve Demir Dışı Metaller ile Demir Çelik Ürünleri için döviz kurundan ihracata doğru bir nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.

İhracattan döviz kuruna doğru bir nedensellik ilişkisinin araştırıldığı Konya Panel nedensellik testi sonuçları Tablo 7'de verilmiştir. Buna göre değişkenler arasında bir nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.

Tablo 7. İhracat ile Döviz Kuru Verileri Arasındaki Kónya Panel Nedensellik Testi Sonuçları

		<i>H₀: İhracat, Döviz Kuru'nun nedeni değildir.</i>		
		<i>Bootstrap Kritik Değerler</i>		
Ürünler	<i>Wald İst.</i>	<i>%1</i>	<i>%5</i>	<i>%10</i>
<i>Hububat</i>	<i>0.098483</i>	<i>7.35001</i>	<i>4.29484</i>	<i>2.94620</i>
<i>Su Ürünleri</i>	<i>0.015450</i>	<i>0.09461</i>	<i>0.03770</i>	<i>0.02284</i>
<i>Ağaç Mam.</i>	<i>0.083307</i>	<i>0.34491</i>	<i>0.17228</i>	<i>0.11706</i>
<i>Teks. Ham.</i>	<i>0.004685</i>	<i>0.29719</i>	<i>0.17680</i>	<i>0.13960</i>
<i>Kimy. Mad.</i>	<i>0.016118</i>	<i>0.48170</i>	<i>0.20223</i>	<i>0.12231</i>
<i>Hazır Giy.</i>	<i>0.000536</i>	<i>0.40868</i>	<i>0.14615</i>	<i>0.08332</i>
<i>El. Elekt.</i>	<i>0.001513</i>	<i>0.81454</i>	<i>0.31786</i>	<i>0.19455</i>
<i>Mak. Aks.</i>	<i>0.003508</i>	<i>0.60768</i>	<i>0.27320</i>	<i>0.17307</i>
<i>Dem. Met.</i>	<i>0.007265</i>	<i>0.11057</i>	<i>0.04482</i>	<i>0.02658</i>
<i>Demir Çel.</i>	<i>0.043053</i>	<i>0.44508</i>	<i>0.18481</i>	<i>0.10383</i>
<i>Maden. Ür.</i>	<i>0.094979</i>	<i>0.31865</i>	<i>0.14221</i>	<i>0.08887</i>

Not: *, **, ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde sıfır hipotezinin reddedildiğini göstermektedir.

Elde edilen sonuçlara bakıldığında ihracat performansının denge kurun belirlenmesinde bir etkisinin olmadığı ama denge kurunun incelenen 11 sektörden 6'sında ihracatın nedeni olduğu bulunmuştur. Kurdaki değişimler görelî fiyatları belirlemede önemli bir değişken olmaya devam ettiği görülmektedir. Bu durum J hipotezinin de öngördüğü üzere reel döviz kurunda değişmelerin ihracat performansını Denizli ihracat sektörlerini etkilediği; J hipotezinin Hazır Giyim ve Konfeksiyon, Makine ve Aksamları, Demir ve Demir Dışı Metaller ile Demir Çelik sektörleri dışında Hububat, Bakliyat, Yağlı Tohumlar ve Mamulleri ile Tekstil ve Hammaddeleri, Su Ürünleri ve Mamulleri, Ağaç Mamulleri ve Orman Ürünleri, Kimyevi Maddeler ve Mamulleri, Elektrik ve Elektronik ile Madencilik Ürünleri için geçerli olduğu sonucuna ulaşılabilir. Diğer taraftan Denizli ilinin lider sektörlerinin ihracatının döviz kuru üzerinde belirleyici bir etkisi olmadığı sonucuna da ulaşılmıştır.

4.SONUÇ

Küreselleşmenin bir sonucu olarak ülkeler arasındaki gerek ekonomik ve siyasi gerekse teknolojik bilgi akışı çok hızlı hale gelmiştir. Bu bağlamda 1980'li yıllardan itibaren dışa açık ekonomi politikasını benimseyen Türkiye dış ticaret üzerindeki engelleri giderek azaltmıştır. Bu politika değişimi sonrası uluslararası ticarete önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Ulusal parasını yabancı para piyasasında farklı ülke paraları ile konvertibl hale getirerek, yurt dışı ticari işlemlerde değişim aracı olarak kullanılabilmesinin önü açmıştır. Sermaye hareketleri kontrolünü kaldırmıştır. Bu ve buna benzer gelişmeler ekonomiyi liberalleştirmiştir. Uygulanan bu politikardan beklenen şey; yüksek miktarda ihracat artışına ulaşarak ekonomik büyümeyi sağlamak, işsizliğin düşürülerek, istihdamın sağlanabilmesini gerçekleştirmek, yüksek enflasyonun oranının aşağı çekilmesini sağlamak ve böylece gelişmiş ülke ekonomilerinin seviyelerini yakalamak olmuştur. Bu bağlamda dış ticaret performansının artırılması, çalışmanın daha önceki bölümlerinde de belirtildiği üzere giderek artan öneme sahip olmuştur. Bu nedenle çalışmada Türkiye'de ihracatta lider illerinden Denizli'nin ihracatta öncü sektörlerinin ihracat hacmi ile reel döviz kuru arasındaki ilişkinin varlığı ve yönü nedensellik testleri yolu ile analiz edilmiştir.

Ampirik çalışma sonucunda elde edilen bulgular; Denizli ili için reel kurun, incelenen 11 sektörün 6'sında (Su Ürünleri ve Mamulleri, Ağaç Mamulleri ve Orman Ürünleri, Tekstil hammaddeleri, Kimyevi Maddeler ve Mamulleri, Elektrik ve Elektronik ile Madencilik Ürünleri) ihracatın nedeni olduğu yönündedir. Bu sektörlerde kurdaki değişimler görelî fiyatları belirlemede önemli bir değişken olmaya devam ettiği görülmektedir. Fakat döviz kurunun Hazır Giyim ve Konfeksiyon, Makine ve Aksamları, Demir ve Demir Dışı Metaller ile Demir Çelik Ürünleri ihracatının nedeni olmadığını söylemek mümkündür. Bu durumun sebebi olarak; ilin bu ürünlerin üretiminde teknolojik anlamda alt yapısının güçlü, bilgi birikiminin ise yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle Hazır Giyim ve Konfeksiyon alanında Denizli ili lokomotif il konumunda yer alması sebebiyle üretilen ürünlerde kullanılan ekosisteme zarar vermeyen ekolojik ürünler, nano teknolojinin kullanılması ve akıllı tekstil ürünlerinin ön planda tutulması ilin bu alandaki konumunu sağlamlaştırmıştır. Bu anlamda, Denizli ilinde üretimi gerçekleştirilen diğer ihracat ürünlerinde de mevcut teknolojik seviyenin araştırma geliştirme çalışmalarıyla

teknolojik seviyesini geliştirerek, diğer bölgelerin veya ülkelerin benzer ürünlerin üretimindeki rekabet edebilirlik avantajını eline alarak hem ilin hem bölgenin hem de ülkenin refahına katkısı olacaktır.

Bu bağlamda Denizli ihracatının sektörel kompozisyonuna bakıldığında Türkiye'nin sektörel dağılımından farklı bir şekilde tekstil sektöründe çok daha yüksek bir yoğunluk vardır. Bu durum bir taraftan kümelenme yolu ile oluşan bilginin hızlı yayılmasını sağlaması ve ölçek ekonomisi yaratma olanakları nedeniyle Denizli ilinin refah artışına katkısı açısından olumlu görülebilir. Fakat satılan malların çoğunluğu düşük ve orta düzey teknoloji ürünlerdir. Denizli ilinin rekabetçiliğinin ve dolayısıyla refahının artışı için önemli olan bir diğer konu da üretilen mal ve hizmetlerin ne kadar karmaşık (ileri teknoloji ve katma değer içerdiği) olduğudur. Refah artışını sürdürülebilir kılmak için yüksek katma değerli, karmaşık ve yeni teknoloji ürün yelpazesinin artırılması gerekmektedir. Türkiye genelinde ihracatta önemli paya sahip rekabetçilik düzeyi yüksek olan sermaye yoğun sektörlerden otomotiv, kimya ve makine endüstrilerinin Denizli'de rekabetçi olmadığı görülmektedir. Bu bağlamda katma değeri yüksek ileri teknoloji yoğun mal ve hizmet üretiminin hem Türkiye genelinde artırılması ve hem de Denizli iline özel bu sektörlerde toplam ihracattan aldığı payın artırılmasına yönelik politikalar uygulanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Aydiner, M. (2016). "Kur ve Fiyat Dalgalanmalarının İBBS TR32 (AYDIN, DENİZLİ, MUĞLA) Bölgesinin İhracatına Etkisi", **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 25/1, 2016, 262-273.
- Bahmani-Oskooe, M. ve Kutun, M. A. (2006) "The J-Curve In The Emerging Economies of The Eastern Europe", **EMG Working Papers Series, WPEMG-01**, 1-23.
- Bal, H. ve Demiral, M. (2012). "Reel Döviz Kuru ve Ticaret Dengesi: Türkiye'nin Almanya ile Ticareti Örneği", Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:16, Sayı:2, 45-64.
- Dumitrescu, E.-I., & Hurlin, C. (2012). "Testing for Granger Noncausality in Heterogeneous Panels", **Economic Modelling**, (29), 1450 – 1460.
- İl İl Dış Ticaret Potansiyeli (2011). **Dış Ticaret Müsteşarlığı Raporu**, 1-33.
- İhracatın Yıllar İçinde Gelişimi Raporu: 2001-2016 (2016), www.tim.org.tr/files/downloads/İhracatın%20Gelişim%202001-2016.pdf.
- Karamelikli, H. (2016). "Türkiye'nin Dış Ticaret Dengesinde J-Eğrisi Etkisi", İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Cilt:5, Sayı:3, 389-402.
- Kemeç, A. ve Kösekahyaoglu, L. (2015). "J Eğrisi Analizi ve Türkiye Üzerine Bir Uygulama", **Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt:1, Sayı:2, 1-29.
- Konya, L. (2006). "Exports and Growth: Granger Causality Analysis on OECD Countries with a Panel Data Approach", **Economic Modelling**(23), 978-992.
- Pirimbaev, J. ve Oskonbaeva, Z. (2015). "Kırgızistan Dış Ticaret Dengesinin Belirleyicileri", **Sosyoekonomi**, Cilt:23, Sayı:25, 79-92.
- güneş, A. & Güneş, S. (2012). "The Bilateral J Curve: Turkey Versus EU 27", EBES Euroasia and Business Society Conference, **EBES Anthology**, 1-8.
- http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 (30.05.2017).
- <http://www.tim.org.tr/files/downloads/%C4%B0hracat%C4%B1n%20Geli%C5%9Fim%202001-2016.pdf> (3.01.2018).
- <http://www.tcmb.gov.tr/evds> (20.12.2017).
- <https://data.oecd.org/trade/trade-in-goods-and-services.htm> (20.12.2017).